

Telefonkötvény — alkalmazottak — szociológia

Telefonkötvény — alkalmazottak — szociológia. Első hallásra nemigen vélünk kapcsolatot közöttük. Ha mellésügják a divatos jelszót, hogy tudomány a gyakorlatnak, akkor már könnyebb a képzettársítás. Ha pedig a József Attila Tudományegyetem Szociológiai Tanszékén hallunk minderről egy-kettőre természetesen tünhet, hogy ezen egymástól látszólag távoleső dolgok, fogalmak összefüggének. Közös eredőjük lévén a szegedi tudományegyetem egyik legfiatalabb — 1980-ban alakított — tanszékének tevékenysége. Amivel az itt dolgozó — jórészt fiatal — kutatók a társadalmunkban végbemenő alapvető folyamatokhoz kapcsolódnak, azok megismerését szociális és emberi oldalról közelítik. A szociológusok vizsgálják a társadalmi aktivitást, cselekvést; az emberi magatartást, a személyiséget; a társadalmi csoportok jellemzőit; az életmódot; a mindennapi tudatot; a társadalmi kommunikációt, szellemi kölcsönhatást. S kiterjednek kutatásaik arra is, hogy az intézmények bizonyos normák alapján hogyan foglalják rendszerbe az emberek társadalmi magatartását; miként befolyásolják a cselekvést a szervezetek; milyen jelentősége van a vezetés, az irányítás, a döntés összefüggéseinek. Sajátos oktatással tárnak fel jellemző tényezőket, adnak azok összegzéséből és elemzéséből képet társadalmunk jelenéről, illetve előrejelzést jövőnkéről.

Mint **Szentpéteri István** egyetemi tanártól, az állam- és jogtudományok doktorától, a szociológiai tanszék vezetőjétől megtudtam, a szegedi társadalomkutatók döntően „helyi életközben” vizsgálódnak.

— *Tevékenyséükről vajon mennyit tud a szűkebb pátria, hogyan, milyen mértékben tudnak hasznára lenni a helyi közéletnek?*

— Munkálkodásunkról sajnos még elég keveset tudnak, de az elmúlt években ennek ellenére bőven akadt tennivalónk helyi felkérésre. A városi, megyei társadalmi szervezetek sokszor kéri közreműködésünket. Társadalmi munkában végzünk például kutatásokat a megyei pártbizottság kérésére az alkalmazottak körében; a népi ellenőrzési bizottság számos napirenden lévő feladat megoldásához hívott már segítségül bennünket. Kérésükre vizsgáltuk a nyugdíjasok helyzetét. A Vöröskereszt megbízásából családpolitikával foglalkoztunk, a Hazafias Népfrontnak pedig a településfejlesztési tervek kimunkálásához próbáltunk segítséget adni. A tűzoltóság azzal bízott meg bennünket, vizsgáljuk, milyen okai lehetnek, hogy nagy náluk a fluktuáció; és mit lehetne tenni annak érdekében, hogy a tűzoltók sajátos életmódját (pl. szigorú fegyelmű köztört beosztás, állandó készenlét, ügyeletben néhány ember összezártsága stb.) úgy alakítsák, hogy kevesebben hagyják el a pályát.

— *Más intézmények, vállalatok felkérésére is végeznek élet- és munkakörülmény-vizsgálatokat?*

— Igen. A szegedi volánosok szociális fejlesztési programjához készítettünk például alapozó szociológiai felméréseket. Azt vizsgáltuk, milyen a fizikai dolgozók munkahelyi viszonyai s milyen azoknak a hatása a munkások közérzetére, a vállalati közvéleményre. Összegeztük, hogy a dolgozók körében milyen igények, elvárások vannak a munkáltatóval szemben. A vállalat információinkat figyelembe vette és veszi a munka hatékonyságának fokozására irányuló intézkedéseinek, a szociális fejlesztéseknél, az üzem- és munkaszervezésnél. A szegedi postaigazgatóság kérésére a telefonhoz jutás esélyeit, a telefonkötvényekkel kapcsolatos igényeket és lehetőségeket vizsgáltuk. Az oktatásügy, a szakemberképzés aktuális feladataihoz kapcsolódva pedig a technikusképzés újraindulásának problémáival is foglalkozunk.

— *Szakemberképzési, oktatáspolitikai kérdésekkel, annak helyi sajátosságaival évek óta foglalkoznak a tanszék munkatársai.*

— Végzünk regionális • oktatási kutatómunkát. Különösen jelentősnek ítéltető az a vizsgálódás, amely a középiskolát végzettekkel kapcsolatos. Közel 21 ezer középiskolásnál mértük fel, hogy milyen társadalmi rétegekből verbuválódtak, miért, s hová mentek dolgozni. Összegzésünk dokumentál társadalmi, területi mobilizációt s azt, hogy a szegedi középiskolák képzési struktúrája olyan, hogy a helyi gazdaság nem tudja befogadni a végzeteket. A középiskolát végzettek rétegződését, értékrendszerét és tudatát továbbra is vizsgáljuk, az ifjúságpolitika tudományos megalapozásában való részvétel a jelenlegi tervidőszakban is fontos feladatunk. 1986-tól az oktatásügy területén új irányba is fordultunk, állami megbízást kaptunk

felsőoktatás fejlesztéset szolgáló kutatásokra. A felsőoktatási intézmények belső struktúráját és működési mechanizmusait vizsgáljuk, valószínűleg a Szegedi Orvostudományi Egyetemen, a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán és az Eötvös Loránd Tudományegyetemen végezve intenzív kutatásokat, kiegészítve ezeket szélesebb korú kérdőíves felmérésekkel. A három kiemelt intézményben mélyinterjúkkal, dokumentumelemzésekkel és egyéb módszerekkel összegezni próbáljuk például, hogyan születnek a döntések, milyen méretű a decentralizáció, milyen kooperációk jönnek létre, milyen típusúak a vezetők, a vezetéssel kapcsolatban milyen a közvélemény.

— *Az irányítási típusaival, az irányítási rendszerrel, vezetés- és szervezőtudománnyal alapítása óta foglalkozik a tanszék.*

— Igen, hisz jómagam is a szervezetszociológiát művelem. Napjaink aktuális feladata például a gazdaságpolitika korszerűsítése, amelynek fontos és nélkülözhetetlen lépése a vállalatirányítás továbbfejlesztése és a vállalat belső szervezetének racionalizálása. A gazdaságirányítás igazgatási struktúrájának rendszerelméleti és szervezetszociológiai vizsgálata állami megbízás számunkra. A szerteágazó vizsgálódások során sok egyéb mellett érdekesnek ígérkező részterületünk a bürokrácia modern értelmezésének körvonalazása is. Mindezek mellett természetesen folytatjuk a tanszéken a társadalmunk igen jelentős rétegére, az alkalmazottakra, helyzetükre, életmódjukra vonatkozó kutatásainkat. Az úgynevezett betanított szellemi munkások körében eddig végzett felméréseink során igyekeztünk képet rajzolni a közalkalmazottokról úgy, hogy ehhez mintaként a Csongrád megyei tanácsi alkalmazottakat vizsgáltuk. A szolgáltató ágazatban tevékenykedők közül a megyei pénzügyi alkalmazottakat mértük fel. A munkaszervezetekben elfoglalt helyük, betöltött szerepük alapján számos, a további gyakorlathoz, munkaszervezéshez és életmódhoz hasznos következtetésre jutottunk. Csakúgy, mint a vállalati adminisztrációban dolgozókat felmérve az alumíniumtröszt székesfehérvári üzemében. S mert a legdinamikusabban minden bizonnyal a számítástechni-

kai alkalmazottak csoportja fog fejlődni, a jövőben újabb kutatásainkkal őket célozzuk. Másik új vizsgálódási körünkbe a szegedi kutatóhelyek alkalmazottait vonjuk be, a JATE-n, az SZBK-ban, a SZOTE-n dolgozók helyzetével foglalkozunk.

— *Feladataik, tennivalójuk van tehát bőségesen. Mondhatnánk: ezen a területen a gyakorlat szinte követeli a tudományos vizsgálódásokat. A gazdaság és társadalom viszonyainak elemzése, a társadalmi szerkezet és rétegződés, az életmód vizsgálata iránt egyre növekednek az igények. Lépést tudnak velük tartani?*

— Természetesen az a célunk, hogy megfeleljünk az elvárásoknak. Ehhez személyi, tárgyi, anyagi feltételeink — ha szerény mértékben is —, de gyarapodnak. 1980-ban négy oktatóval kezdtünk dolgozni az új tanszéken, ma hat oktatói, három kutatói és egy továbbképzési ösztöndíjas státuszunk van. A matematikus ma már nélkülözhetetlen minden kutatásunkhoz, szerencsére a JATE kibernetikai laboratóriuma kiváló bázis, partner számunkra. Saját számítástechnikai bázisunk persze fejlesztésre szorul, de már az is eredmény, hogy napjainkban a tanszéken diákkörben tevékenykedő hallgatók már Commodore 64-gyel dolgozhatnak. Egyébként a tudományág iránt érdeklő diákok önálló kutatásaikkal igen jó, dicséretes eredményeket érnek el az országos tudományos diákköri konferenciákon, s ez reményt keltő a kutatói utánpótlásban. Ugyancsak jelentősnek tartjuk azt, hogy öt év alatt sikerült elérni a szociológia oktatásának bevezetését az egyetem mindhárom karán. Legkiterjedtebb a szociológia oktatása — történeti hagyományainál és szerepénél fogva is — a jogászoknál. Igen fontosnak tartjuk a bölcsész-képzésben is — különösen a történet-szeknél — mind az általános, mind a szakszociológia oktatását. S minden korábbi vita ellenére úgy véljük, hogy a természettudományokat tanuló diákoknak sem áráthat, ha az egyetemen megismerkednek a szociológia keretében például a tudományos-technikai forradalom társadalmi összefüggéseivel.

Azt hiszem, nem szorul különösebb magyarázatra, hogy a leendő jogászok, tanárok közelebb kerülése a társadalmunkban végbemenő folyamatokhoz a szociológiai ismeretek segítségével miért fontos, miért tudomány a gyakorlatnak. Nyitottnak, fogékonyak lenni napjaink társadalmi jelenségei, problémái iránt, emberi oldalról közelíteni azokat egyéni és kollektív boldogulásunk egyik feltétele. Ehhez tudnak és akarnak hozzájárulni a szegedi szociológusok „helyi életközben”. Úgy, hogy tudományos munkájukat nagyrészt a megyei, a városi gazdasági és közélet szolgálatába állítják, oly módon, hogy vele hozzájárulhasanak a hatékonyság növeléséhez, az élet- és munkakörülmények javulásához, a racionálisabb, emberi értékekre érzékenyebb életmód kialakításához.

SZABÓ MAGDOLNA

T. LÁZÁR ISTVÁN

Csendesen

*Elcsendesedtél,
Legyűrt a visszhang,
Saját kiáltásaid
Teremtettek le.
Nézz magadra:
kidöntött fák
a hajadba futó ráncok,
elhagyott otthon a szemed,
s már sejtéd,
hogy mennyire kicsiny az életed.
Aggódasz egy mosolyért,
érintésért, önmagadért.
Arcod az arcodra hajolnak,
elsuttogott félelmek,
elsuttogott féltések
harangoznak.*

Dolgozat a tanyáról

A közelmúltban védte meg kandidátusi dolgozatát Juhász Antal, a szegedi múzeum néprajzosa. Témája közelebbről is érdekel bennünket — Szeged környékének településnéprajza és népi építészet —, ezért beszélgetésre kértük. A dolgozat később lesz hozzáférhető állapotban, annak vázlatára, téziseire támaszkodhattunk csupán. A rövid beszélgetésre abból is néhány gondolatot emeltünk csak ki.

*

— *Furcsán hangzik, de hadd kérdezzem mégis: ezek szerint tanyai kandidátus vagy?*

— Nyugodtan mondhatod, mert anyagom nagyobbik részét valóban tanyán gyűjtöttem. Azért is, mert a tanya jobban megőrizte a népi építkezést. Származásom azonban nem tanyai, de gyerekkoromban észrevettem már, elsősorban a sándorfalvi piacon, hogy a tanyai embernek fölismerhető jegyei vannak. Ebből persze az is következne, ahogy kutatja már a tudomány a város és a falu kapcsolatát, érdemes lenne a tanya és a falu kapcsolatában is elmélyednie valakinek. A Szegedtől északra fekvőknek ugyanis Sándorfalva volt a faluja, ahová bejártak az emberek vallásos életet élni, ünnepelni, társas kapcsolatokat ápolni, a fölsőtanyaiaknak pedig Kistelek. A két nagyközség talán ennek a régi kapcsolatnak köszönheti mai vonzását is.

— *Gondolom, más is választotta már témájául a tanyát, tudományos rangot adó dolgozatban is.*

— Für Lajos a kertes tanyákról írta, Dankó Imre a bihariakat nem kerülhette el, de a Duna—Tisza köze déli végéről még egyedül vagyok.

— *Pedig legtanyásabb területünkről van szó. Azt is írod a téziseidben, hogy a 18—19. századi szegedi határ egyes vonásait új megvilágításban mutatod be.*

— Városunk körül övezetes határháznál alakult ki. Közvetlen közelében a *belső legelő*k gyűrűje volt, ahová kijárt a csorda és a csűrhe. Közbeékelődve azonban szőlők is voltak már — *Kálváriahögy, Jerikó, Aszólóhgy, Tarján* —, de amíg a legelők közösek voltak, a művelt területek már meghatározható birtokosok kezén teremték. Kifelé haladva a *kaszálók övezete* következett. A jóság a hódoltság alatt is nagyon, téli takarmányozásukra kaszáló szénája kellett. Ha még kijebb megyünk, a *pusztát* találjuk, ahol a gulyába vert marhákat, a ménésbe vert csikókat, a falkába vert juhokat legeltették. Minden alföldi nagyvárosunk — Debrecen, Kecskemét és Szabadka — körül is ugyanezen találhatók, de nálunk külön érdekesség, hogy minden övezet más-más minőségű talajt foglal el. A legbelső kitűnő hordaléktalaj, a legkülső pedig a legsoványabb homok. Régóta ismeri ezt a jelenséget a néprajz, és magyarázatot is adott már rá, a régi térképeken azonban az is látszik, hogy az 1720—1730-as évektől a kaszálókon szállásépületek tűnnek föl. A térképek *tugurium*nak nevezik őket, a névadás nyilván a korabeli latinos műveltségű fakad, a tugurium pedig a korabeli Pápai-Páriz szótár szerint kunyhó, kunyhócskát jelent. A szótári fordításhoz természetesen nem szabad ragaszkodnunk, szilárd falú épületek voltak inkább, amelyek a jóságok téli szállásul szolgáltak. A rideg állattartás ugyanis nem maradt fenn olyan sokáig, mint az eddigi kutatások alapján hittük, a félszilaj váltotta föl igen hamar, amelyik csak téli istállózást kívánt. Írások és térképek egybehangzóan bizonyítják, hogy egyes kaszálók 1750 körül már föl is szántottak. Csalóka természetesen minden dátum, mert csak azt mondja meg, hogy akkor már biztosan így volt, de azt nem, mennyivel előtte lett ilyen. A lényeg azonban az, a művelt terület megkövetelte, hogy legalább tavasztól őszig kint is lakjon a család, hiszen a napi kijárás teljességgel lehetetlen volt. Bizonyítható például, hogy már a hódoltság alatt is voltak szállások vagy tuguriumok, és az is, hogy egyes földeket már akkor fölshántottak, tehát kint is kellett lakniuk. Mindezt azonban eddig is tudtuk.

— *Akkor mi benne az új?*

— Az új megvilágítás a szőlők szerepének az értelmezésénél van. Bálint Sándor a *hőgyek* föltűnésével bizonyítja a szegedi határ benépesedését, én viszont azt olvasom ki a térképekből, hogy a *kaszálóövezetben* tűnnek föl először a szállások, a szőlőtelepítés csak *lendületet* adott elszaporodásukhoz.

— *De az előbb már szölvünk róla, a kaszálók között is találtunk már szőlőt.*

— Mégse hiszem, és adataim is tagadják, hogy a lakott szállások a szőlőkultúra megjelenésével alakultak volna ki. El kell viszont ismernem, hogy tömegessé akkor váltak.

— *Ugorjunk egy nagyot. Azt is írod, hogy építészeti fölméréseket, épületteirásokat és körülbelül 2500 fényképet készítettél, paraszti visszaemlékezéseket gyűjtöttél, és házbontásokon vettél részt. Mire jó egy néprajzosnak a házbontás?*

— Kezdjük avval, hogy hatalmas segítséget kaptam az építőipari technikum diákjaitól, mérnöktanárak vezetésével, és folytassuk úgy, hogy bizonyos háztípusok a ma embere előtt már nehezen képzelhetők el. Leírta Tömörkény is, milyen volt a *csömpölyegős ház* — ha jött a víz, lakói fölmentek a padlásra, kimosta alóluk a falat, csak a tartóoszlopok maradtak, és amikor elment, lejöttek a padlásról, megint betapasztották —, de számomra mindez akkor vált értelmezhető valósággá, amikor bontás közben láthattam és lefényképezhettem a ház szerkezetét. Később aztán, amikor Ópusztaszeren telepíteni kezdtük a szabadtéri gyűjteményt, kötelességem is lett az áttelepítendő házak lebontásánál jelen lenni. Így találtam rá Gajgonyán olyan nagy gerendára, amelybe hajdanában az 1848-as évet vésték bele.

— *Még nagyobbat ugorjunk. Azt is írod, hogy történeti-statisztikai kútfők adatait kritikával fogadtad, és itt-ott helyreigazítottad.*

— A néprajz mindig keresi az elérhető írott adatokat is, és ezekben igen sokszor ellentmondások laknak. Vándorolnak az adatok, és velük vándorolnak az ellentmondások is.

— *Egyik írónk régóta hangoztatja, a statisztika még most is saccisztikát jelent legtöbb esetben. Nyilván régen még inkább az lehetett. Ha a tudomány is átveszi, tudományosan ápol saccisztika lesz belőle. Valóban érdemes összevetni más adatokkal, és eldönteni, melyiknek van nagyobb esélye az igazságra. Fölsorolod, milyen tényezők játszottak közre egy-egy táj népi építészetében. Mind igaz, de mintha nagyobb jelentőséget tulajdonítanál az építési szabályoknak és típusuterveknek. Ha ma, agyonhivatalított világunkban sorozatban épülnek engedély nélküli tanyák, nyilván korábban se volt ez másként, és a divat is szerepet játszott a kiválasztásban.*

— Teljesen egyetértek fönttartásaiddal. Tömörkény írja, régen a szegedi tanyákat nem kerítették, szabadon legelt a jóság. Pontos dátumot is mond, 1905-öt: most már új divat van, úgy illik, hogy kerítést csináljon a tanyai is, mert különben kárt tesz a jóság. A hivatal rendelte el, hogy kötelező a kerítés, de nyilván más is beleszólt: *kötelező lett* iskolába küldeni a gyerekeket, nem volt, aki vigyázzon az állatokra. Még így is érdekes azonban, hogy először a palántás kerteteket és a szőlőket kerítették körül, és csak később az egész tanya, hogy az állat el ne bócoroghasson. Hogy ez a divat mennyi idő alatt érett tájat jellemző sajátossággá, nehéz lenne még sokkal lenni.

— *Ha hatvannégyről járod a tanyát, nyilván változásokba is botlottál.*

— Hatalmas változások történtek a húsz év alatt, és valóban tapasztalható a lakosság elöregedése is. A néprajzosnak azonban észre kell vennie, egy újmódi kétlakiséget: sokan beköltöznek, de megmarad a tanya is jóságtartásra, vagy csak tölre jönnek be. *Visszaforogja a történelem* a régi életmód kényszerű kísérőit, de mai találásban már, Ez azonban egy újabb disszertáció témája lehetne.

HORVÁTH DEZSŐ